त्रिषष्टितम त्रयःषष्टितम तत्संख्यापूरणे त्रि॰। स्त्रियां ङीप्। पूरणे डट्। त्रिषष्ट त्रयःषष्ट त्रिषष्टिपूरणे त्रि॰। स्त्रियां ङीप्।

त्रिषु(सु)पर्ण पु॰ त्रयः सुपर्णास्तद्वाचकशब्दा यत्र। १बह्वृचवेदभागभेदे त्रिसौपर्णशब्दे दृश्यं २तद्व्रते च तद्योगात् ३तद्व्रतधारिणि पुरुषे "त्रिणाचिकेतः पञ्चाग्निस्त्रिसु(षु)पर्णः षडग्निवित्" मनुः। वा कप्। तत्रार्थे "वेदार्थवित् ज्येष्ठसामा त्रिमधुस्त्रिसुपर्णकः" याज्ञ॰।

त्रिष्टुभ् स्त्री त्रिषु स्थानेषु स्तुभ्यते स्तुभ्—क्विप् षत्वम्। एकादशाक्षरपादके वर्णवृत्ते छन्दोभेदे "गायत्र्युष्णिगनुष्टुप् च बृहती पङ्क्तिरेव च। त्रिष्टुप् च जगती चैव" वृ॰ र॰। प्रस्तावे तस्याः २०४८ भेदाः। "एकादशाक्षरा वै त्रिष्टुप् गायत्री क्षत्रं त्रिष्टुप्" शत॰ब्रा॰१।३।५।५। "तथैव माध्यन्दिनं सवनमतन्वत" इत्युपक्रमे "एकादशाक्षरा त्रिष्टुभ् तस्मादाहुस्त्रैष्टुभं माध्यन्दिनं सवनमिति" शत॰ब्रा॰ ४।३।२।८। २तच्छन्दोऽभिमानिदेवतायाञ्च। "इन्द्र एकादशाक्षरेण त्रिष्टुभमुदजयत्" यजु॰ ९।३०। "इन्द्रो देवः एकादशाक्षरेण छन्दसा त्रिष्टुभं त्रिष्टुप् छन्दोऽभिमानिनीं देवतामुदजयत्" वेददीपः। प्रसङ्गात् छन्दोऽभिमानिदेवताः सर्वानुक्तमणिकायां ४ अ॰ उक्ताः प्रदर्श्यन्ते। "अथातश्छन्दोदेवता गायत्र्या अग्निरुष्णिहः सविताऽनुष्टुभः सोमो बृहत्या बृहस्पतिः, पङ्क्तेर्वरुणस्त्रिष्टुभ इन्द्रो जगत्या विश्वे देवा विराजो मित्रः, स्वराजो वरुणोऽतिच्छन्दसः प्रजापतिर्विच्छन्दसो वायुर्द्विपदायाः पुरुष एकपदाया ब्रह्मा। सर्वा ऋचः आग्नेय्यः सर्वाणि यजूंषि वायव्यानि सर्वाणि सामानि सौराणि सर्वाणि ब्राह्मणानि च। स्वाहाकारस्याग्निर्वषट्कारस्य विश्वे देवाः। कर्मारम्भे मन्त्राणां देवता वेदितव्याः संन्यस्य मनसि देवतां ततो हविर्हूयते देवतामविज्ञाय यो जुहोति देवास्तस्य हविर्न जुषन्ते। स्वाध्यायमपि योऽधीते मन्त्रदैवतज्ञः सोऽमुष्मिन् लोके देवैरपीड्यते। तस्माच्च देवता वेद्या मन्त्रे मन्त्रे प्रयत्नतः। मन्त्राणां देवताज्ञानान्मन्त्रार्थमधिगच्छति"। शब्दब्रह्मात्मनः मांसात् तस्या उत्पत्तिः भाग॰३।१२।२९ श्लो॰ उक्ता यथा "तस्योष्णिगासील्लोमभ्यो गायत्री च त्वचो विभोः। त्रिष्टुम्मांसात् स्नुतोऽनुष्टुब्जत्यस्थ्नः प्रजापतेः। मज्जातः पङ्क्तिरुत्पन्ना बृहती प्राणतोऽभवत"।

त्रिष्टोम पु॰ त्रयः स्तोमा यत्र षत्वम्। क्षत्रधृतियज्ञस्य उभयतः कर्त्तव्ये यज्ञभेदे। "क्षत्रधृतिः" कात्या॰श्रौ॰१५।९।२४ सू॰ "तमुभयतः एके त्रिष्टोमज्योतिष्टोमौ" २५ सू॰। "एके तं क्षत्रधृतिमुभयतः त्रिष्टोमज्योतिष्टोमौ कुर्वन्ति" सं॰ व्या॰।

त्रिष्ठ पु॰ त्रिषु चक्रेषु तिष्ठति स्था—क अम्बाम्बेत्यादिना षत्वम्। चक्रत्रयस्थिते रथे। "त्रिष्ठं वां सूरे दुहितारुहद्रथम्" ऋ॰ १।३४।५। "त्रिष्ठं चक्रत्रयेऽवस्थितं रथम्" भा॰।

त्रिष्ठिन् त्रि॰ त्रिषु विद्यादानयज्ञेषु तिष्ठति स्था—वा॰ इनि सुषामः॰ षत्वम्। विद्यादिशीलयुक्ते। "उत्कूलनि कूलेभ्यस्त्रिष्ठिनम्" यजु॰ ३०।१४०। "त्रिषु विद्यादिषु स्थितं शीलवन्तम्" वेददी॰।

त्रिस् अव्य॰ त्रि+वारे सुच्। त्रिवारे "येन त्रिःसप्तकृत्वो नृपवहलवशामांसस्तिष्कपङ्केति" प्रबोधच॰। "अनेन विधिना श्राद्धं त्रिरब्दस्य हि निर्वपेत्" मनुः। "त्रिर्जपेदघमर्षणम्" स्मृतिः।

त्रिसन्धि स्त्री त्रयः सन्धयोऽन्तरकाला विकाशेऽस्याः। (फागनिया) १पुष्पभेदे राजनि॰। सा त्रिविधा मिताऽमिता रक्ता च। समा॰द्वि॰। २पूर्वापरमध्यसन्धौ न॰।

त्रिसन्ध्य न॰ समाहारद्वि॰। प्राह्णपराह्णमध्याह्नरूपे सन्ध्यात्रये। "सान्निध्यं पुष्करे येषां त्रिसन्ध्यं कुरुनन्दन!" भा॰ व॰ ८२ अ॰। "करैस्त्रिसन्ध्यं त्रिदशैर्दिशे नमः" माघः। "त्रिसन्ध्यव्यापिनी या तु सैव पूज्या सदा तिथिः। न तत्र युग्मादरणमन्यत्र हरिवासरात्" ति॰त॰ पराशरः। कुसुमे (फागनिया) राजनि॰।

त्रिसन्ध्यकुसुमा स्त्री त्रिसन्ध्यं कुसुमं यस्याः। त्रिसन्धि-

त्रिसप्तति स्त्री एकय॰त्र्यधिका सप्ततिः शा॰त॰त्रयश्च सप्ततिश्च द्वन्द्वस॰वा। १त्र्यधिकसप्ततिसंख्यायां २तत्संख्येये च पक्षे वा त्रयआदेशे त्रयःसप्तति तत्रार्थे। तत्र त॰ पूर्वप्रकृतिस्वरः त्रय आदेशे अन्तोदात्त इति भेदः। ततः पूरणे तमप्। त्रिसप्ततितम त्रयःसप्ततितम तत्पूरणे त्रि॰स्त्रियां ङीप्। पूरणे डट्। त्रिसप्तत तत्रार्थे त्रि॰ स्त्रियां ङीप्। "भीमसेनं त्रिसप्तत्या नकुलं सप्तभिः शरैः" भा॰ग॰२३अ॰। त्रिसप्तत्या युतं शतादि ड। त्रिसप्तत तद्युते शतादौ त्रि॰।

त्रिसप्तन् त्रि॰ ब॰व॰त्रिगुणिताः सप्त। १एकविंशतिसंख्यायाम् २तत्संख्येये च। "विद्धा चैनं त्रिसप्तभिः भा॰ग॰१३अ॰। "त्रिसप्तकृत्वः पृथिवीं योजिगाय भृगूत्तमः" हरिवं॰३०४अ॰।